

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

**Περικλέους
'Επιτάφιος**

Μετάφραση: Άγγελος Σ. Βλάχος

**Γ' τάξη Γενικού Λυκείου
Γενικής Παιδείας**

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ
Περικλέους Ἐπιτάφιος

Το κείμενο προέρχεται από τον τόμο «Θουκυδίδου *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*», μετάφραση του Άγγελου Σ. Βλάχου, Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, Αθήνα 2004 (1998), 7η ανατύπωση, σσ. 144-153.

Εικόνα εξωφύλλου: Επιτύμβια στήλη Ευφήρου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Περικλέους Ἐπιτάφιος

Μετάφραση: Ἄγγελος Σ. Βλάχος

Γ' τάξη Γενικού Λυκείου
Γενικής Παιδείας

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Συγγραφέας - Μετάφραση:

ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

Συντονισμός για το

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο:

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ

Σύμβουλος Π.Ι.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ

Σύμβουλος Π.Ι.

34. Τὸν ἴδιο χειμῶνα οἱ Ἀθηναῖοι ὀργάνωσαν, κατὰ τὴν ἀρχαία συνήθεια, τὴν τελετὴ τῆς δημόσιας ταφῆς τῶν πρώτων νεκρῶν τοῦ πολέμου. Ἡ ἑτοιμασία γίνεται μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο. Τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν τελετὴ κατασκευάζουν μιὰν ἐξέδρα καὶ ἀποθέτουν ἐκεῖ τὰ ὄστα τῶν νεκρῶν. Ὁ καθένας, ἂν θέλῃ, μπορεῖ νὰ φέρῃ ἓνα ἀφιέρωμα στὸν δικό του. Ὅταν ἔρθῃ ἡ στιγμή τῆς ἐκφορᾶς, τοποθετοῦν φέρετρα κυπαρισσένια ἐπάνω σὲ ἀμάξια. Ἐνα φέρετρο γιὰ κάθε φυλὴ. Τὰ ὄστα τοῦ κάθε νεκροῦ εἶναι στὸ φέρετρο τῆς φυλῆς του. Ἐνα ὅμως φέρετρο τὸ μεταφέρουν κενό. Εἶναι τῶν ἀφανῶν, ἐκείνων πού τὰ σώματα δὲν βρέθηκαν. Στὴν τελετὴ πηγαίνει ὅποιος θέλει, εἴτε πολίτης εἴτε ξένος. Πηγαίνουν καὶ οἱ γυναῖκες, συγγενεῖς, πού στέκονται μπροστὰ στὸν τάφο καὶ μοιρολογοῦν. Ἀποθέτουν τοὺς νεκροὺς στὸ δημόσιο νεκροταφεῖο πού βρίσκεται στὸ ὠραιότερο προάστιο τῆς πόλης. Ἐκεῖ θάβουν πάντα τοὺς νεκροὺς τοῦ πολέμου. Μόνη ἐξαιρέση ἔκαναν γιὰ ὄσους ἔπεσαν στὸν Μαραθῶνα. Αὐτούς, γιὰ τὴν ἐξαιρετικὴ τους ἀνδρεία, ἔκριναν πὼς ἔπρεπε νὰ τοὺς θάψουν στὸν τόπο τῆς μάχης. Ὅταν τοὺς σκεπάσῃ ἡ γῆ, ἓνας πολίτης, ξεχωριστὸς γιὰ τὴν ἀξία του καὶ τὰ χαρίσματά του, ὀρισμένος ἀπὸ τὴν Πολιτεία, κάνει τὸν ἔπαινο τῶν νεκρῶν. Ἐπειτα ὁ κόσμος φεύγει. Ἐτσι γίνεται ἡ ταφή. Ὅσο βαστοῦσε ὁ πόλεμος, κρατοῦσαν τὴν συνήθεια αὐτὴ κάθε φορὰ πού ἔπρεπε. Πὰ τοὺς πρώτους νεκροὺς τοῦ πολέμου ὄρισαν νὰ μιλήσῃ ὁ Περικλῆς τοῦ Ξανθίππου. Ὅταν ἦρθε ἡ στιγμή προχώρησε ἀπὸ τὸ μνημεῖο, ἀνέβηκε σ' ἓνα ψηλὸ βῆμα γιὰ νὰ τὸν ἀκούῃ τὸ συγκεντρωμένο πλῆθος καὶ εἶπε:

35. «Οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὄσους ἔχουν μιλήσει ἀπὸ τὸ βῆμα αὐτό, ἐπαινοῦν τὸν νομοθέτη πού πρόσθεσε στὰ ἄλλα μέρη τῆς τελετῆς τὴν ἐκφώνηση λόγου, γιὰτὶ θεωροῦν πὼς εἶναι ὠραῖο νὰ γίνεται ὁ ἔπαινος τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου στὴν

ταφή τους. Ἐγὼ τολμῶ νὰ πιστεύω πὼς ἄνδρες ποὺ δοξάστηκαν μὲ τὰ ἔργα τους, μὲ ἔργα μόνο θὰ ταίριαζε νὰ τιμηθοῦν, ἔργα ὅπως ἡ δημόσια αὐτὴ ἐτοιμασία ποὺ βλέπετε ἐδῶ, γύρω ἀπὸ τὸν τάφο τους, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ μὴν κινδυνεύη ἡ δόξα πολλῶν ἀπὸ τὴν ἐκτίμησι ἑνὸς μόνο ἀνθρώπου, ποὺ ἴσως ὑστερήσῃ, ἴσως ὑπερβάλῃ. Δύσκολο εἶναι νὰ μιλήσῃ κανεὶς ὅπως ταίριαζει σὲ θέμα ὅπου χρειάζεται κόπος γιὰ νὰ γίνῃ πιστευτὴ καὶ ἡ ἀπλὴ ἀλήθεια. Γιατὶ ὁ εὐνοϊκὸς ἀκροατὴς, ποὺ ξέρεي τὰ πράγματα, θὰ θεωρήσῃ τὰ ὅσα ἀκούει κατώτερα ἀπὸ ὅσα θέλει καὶ περιμένει ν' ἀκούσῃ, ἐνῶ ὁ ἀκροατὴς ποὺ δὲν τὰ ξέρεي, θὰ νομίσῃ, ἀπὸ φθόνου, πὼς λέγονται ὑπερβολὲς ἂν τύχῃ καὶ ἀκούσῃ κάτι ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις του. Τὸν ἔπαινο γιὰ τοὺς ἄλλους τὸν ἀνεχόμεστε τόσο μόνο ὅσο πιστεύομε πὼς κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἀξιζώμε. Καθετὶ ποὺ εἶναι ἀνώτερό μας, ἀπὸ φθόνου, δὲν τὸ πιστεύομε. Ἀφοῦ ὅμως οἱ παλαιοὶ ἐθεώρησαν πὼς ἡ συνήθεια εἶναι σωστὴ, πρέπει κ' ἐγὼ νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὸν νόμο καὶ νὰ προσπαθῆσω νὰ ἱκανοποιήσω, ὅσο μπορῶ, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν προσδοκία τοῦ καθενὸς σας.

36. »Θ' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς προγόνους μας. Δίκαιο καὶ σωστὸ σὲ τέτοια ὥρα νὰ τοὺς κάνωμε τὴν τιμὴ τῆς μνήμης. Γιατὶ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ἴδιοι πάντα ἔζησαν σ' αὐτὴ τὴ γῆ καὶ χάρη στὴν ἀνδρεία τους μᾶς τὴν παράδωσαν ἐλεύθερη. Ἐπαινος ταίριαζει στοὺς προγόνους μας, ἀλλὰ ἀκόμα μεγαλύτερος στοὺς πατέρες μας. Ἐμόχθησαν γιὰ νὰ προσθέσουν σ' ἐκεῖνα ποὺ κληρονόμησαν τὴν ὄση ἐξουσία καὶ δύναμη μᾶς ἀφῆκαν. Ἀλλὰ κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ὅσοι εἴμαστε σὲ ὥριμη ἡλικία, αὐξήσαμε τὴν δύναμη τῆς πολιτείας καὶ τῆς δώσαμε ἀπόλυτη αὐτάρκεια καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης καὶ σὲ πόλεμο. Δὲν θὰ μακρυγορήσω γιὰ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα ποὺ μᾶς ἔδωσαν τὴν σημερινή μας κυριαρχία οὔτε γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς, βαρβαρικὲς ἢ ἑλληνικὲς, ποὺ ἀποκρούσαμε ἐμεῖς καὶ οἱ πατέρες μας. Αὐτὰ σὰς εἶναι γνωστὰ καὶ θὰ τὰ παραλείψω. Ἀλλὰ πρὶν ἔρθω στὸν ἔπαινο τῶν ἀνδρείων αὐτῶν, θέλω πρῶτα νὰ μιλήσω γιὰ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ ἔχομε ἐφαρμόσει γιὰ νὰ προσδώσωμε στὴν πολιτεία τὸ σημερινὸ τῆς μεγαλειῶ, γιατί νομίζω πὼς σὲ τέτοια στιγμή ταίριαζει νὰ εἰπωθοῦν αὐτὰ καὶ εἶναι ὠφέλιμο νὰ τ' ἀκούσουν ὅσοι πολῖτες ἢ ξένοι εἶναι συγκεντρωμένοι ἐδῶ.

37. »Τὸ πολίτευμα ποὺ ἔχομε σὲ τίποτε δὲν ἀντιγράφει τὰ ξένα πολιτεύματα. Ἀντίθετα, εἴμαστε πολὺ περισσότερο ἐμεῖς παράδειγμα γιὰ τοὺς ἄλλους

παρὰ μιμητές τους. Τὸ πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, ἐπειδὴ τὴν ἐξουσία δὲν τὴν ἀσκοῦν λίγοι πολίτες, ἀλλὰ ὅλος ὁ λαός. Ὅλοι οἱ πολίτες εἶναι ἴσοι μπροστὰ στὸν νόμο γιὰ τὶς ἰδιωτικὲς τους διαφορὲς. Γιὰ τὰ δημόσια ἀξιώματα προτιμῶνται ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἱκανοὶ καὶ τὰ ἀξίζουν καὶ ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ ὀρισμένη τάξη. Κανεῖς, ἂν τύχη καὶ δὲν ἔχει κοινωνικὴ θέση ἢ ἂν εἶναι φτωχός, δὲν ἐμποδίζεται γι' αὐτὸ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πολιτεία, ἂν ἔχῃ κάτι ἄξιο νὰ προσφέρῃ. Στὴ δημόσια ζωὴ μας εἴμαστε ἐλεύθεροι, ἀλλὰ καὶ στίς καθημερινὲς μας σχέσεις δὲν ὑποβλέπομε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, δὲν θυμῶνομε μὲ τὸν γείτονά μας ἂν διασκεδάξῃ καὶ δὲν τοῦ δείχνομε ὄψη πειραγμένου ποῦ, ἂν ἴσως δὲν τὸν βλάβῃ, ὅμως τὸν στενοχωρεῖ. Ἄν, ὡστόσο, ἡ αὐστηρότητα λείπῃ ἀπὸ τὴν καθημερινή μας ζωὴ, στὰ δημόσια πράγματα, ἀπὸ ἐσωτερικὸ σεβασμὸ, δὲν παρανομοῦμε. Σεβόμαστε τοὺς ἄρχοντες, πειθαρχοῦμε στοὺς νόμους, καί, μάλιστα, σὲ ὅσους ἔχουν γίνεῖ γιὰ νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδυνάτους καὶ ὅσους ποῦ, ἂν καὶ ἄγραφοι, εἶναι ντροπὴ νὰ τοὺς παραβαίνει κανεῖς.

38. »Μὲ συχνὲς θυσίες καὶ ἀγῶνες φροντίσαμε νὰ μετριάζωμε τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας καὶ νὰ ξεκουράζωμε τὸ πνεῦμα μας. Ἔχομε εὐχάριστη ἰδιωτικὴ ὁ καθένας μας ζωὴ καὶ ἡ ἀπόλαυσή της ἀποδιώχνει τὴν στενοχώρια. Ἡ ἔκτασις τῆς κυριαρχίας μας εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε μποροῦμε καὶ φέρνομε ἀπὸ τὴν πᾶσα γῆ τὰ πάντα καὶ ἔτσι χαιρόμαστε τὰ ξένα ἀγαθὰ ὅσο καὶ τὰ δικά μας.

39. »Καὶ στὰ πολεμικὰ πράγματα διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μας. Ἡ πόλις μας εἶναι φιλόξενη γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ὑπάρχει σὲ μᾶς νόμος ξενηλασίας ποῦ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ξένο νὰ μάθῃ ἢ νὰ δῆ κάτι ποῦ θὰ μπορούσε, ἂν δὲν ἦταν κρυφόν, νὰ ὠφελήσῃ τὸν ἐχθρό μας ποῦ θὰ τὸ ἐβλεπε. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ πιστεύομε περισσότερο στὴν ἀξία μας παρὰ σὲ μυστικὲς ἐτομασίες καὶ στρατηγήματα. Καὶ στὴν ἀνατροφή, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ μας ἀπ' τὰ μικρὰ τους χρόνια ὑποβάλλονται στὴν πιὸ σκληρὴ ἐκγύμνασις, ἐμεῖς ἔχομε εὐχάριστη ζωὴ, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ ὑστεροῦμε στὸ νὰ ἀντιμετωπίζουμε τοὺς ἰδίους κινδύνους. Καὶ νὰ ἡ ἀπόδειξις. Ποτὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν κάνουν, μόνοι τους, ἐπιδρομὲς ἐδῶ, στὴ γῆ μας. Ἐρχονται πάντα μὲ τοὺς συμμάχους τους. Ἐνῶ ἐμεῖς, μόνοι εἰσβάλλομε σὲ ἐχθρικὲς χῶρες καὶ τὶς περισσότερες φορὲς νικοῦμε εὐκόλα, σὲ ξένη γῆ, ἐκείνους ποῦ ὑπερασπίζονται τὰ ἴδια τους τὰ σπιτία. Ἐχθρός μας κανεῖς δὲν ἔχει, ὡς τώρα,

ἀντικρύσει, συγκεντρωμένη, ὀλόκληρη τῆ δύναμή μας, ἀφοῦ ἔμεῖς καὶ ναυτικὸ πρέπει νὰ ἐπανδρώωμε καὶ στρατὸ νὰ στέλνωμε σὲ πολλὰ μέρη. Ἄν ὁ ἐχθρὸς συναντήσῃ κάποιον ἕνα μικρὸ μέρος τῆς δυνάμεώς μας, καυχίεται, ἂν νικήσῃ, πὼς κατατρόπωσε ὀλόκληρον τὸν στρατὸν μας. Ἄν νικηθῆ, διαδίδει πὼς βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις μας. Ἄντικρύζομε τοὺς κινδύνους πρόθυμα καὶ ὄχι μὲ βαριά καρδιά. Τοὺς ἀντικρύζομε ἀπὸ ἀνδρεία περισσότερο παρὰ ἀπὸ ὑπακοήν σὲ κάποιον νόμον καὶ τοῦτο εἶναι γιὰ μᾶς κέρδος μεγάλο, γιὰτὶ δὲν θλιβόμαστε ἀπὸ πρὶν γιὰ τὶς συμφορὰς ποὺ ἴσως ἔρθουν, καὶ ὅμως, ὅταν ἔρθουν, δὲν εἴμαστε λιγότερο γενναῖοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παιδεύονται ἀδιάκοπα.

40. »Αὐτὰ εἶναι, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, ποὺ κάνουν θαυμαστὴ τὴν πόλιν μας. Ἀγαποῦμε τὸ ὠραῖο, ἀλλὰ μένομε ἀπλοὶ καὶ φιλοσοφοῦμε χωρὶς νὰ εἴμαστε νωθροί. Τὸν πλοῦτον μας τὸν ἔχομε γιὰ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦμε σὲ ἔργα καὶ ὄχι γιὰ νὰ τὸν καυχίωμαστε. Δὲν θεωροῦμε ντροπὴν τὴν φτώχεια. Ντροπὴ εἶναι νὰ μὴν τὴν ἀποφεύγῃ κανεὶς δουλεύοντας. Οἱ ἴδιοι, ἔμεῖς, φροντίζομε καὶ τὶς ἰδιωτικὰς μας ὑποθέσεις καὶ τὰ δημόσια πράγματα κα' ἐνῶ ὁ καθένας μας φροντίζει τὶς δουλειὰς του, τοῦτο δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ κατέχωμε καὶ τὰ πολιτικά. Μόνον ἔμεῖς θεωροῦμε πὼς εἶναι ὄχι μόνον ἀδιάφορος, ἀλλὰ καὶ ἄχρηστος ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐνδιαφέρεται στὰ πολιτικά. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κρίνομε καὶ ἀποφασίζομε γιὰ τὰ ζητήματά μας καὶ θεωροῦμε πὼς ὁ λόγος δὲν βλάπτει τὸ ἔργο. Ἀντίθετα, πιστεύομε πὼς βλαβερὸν εἶναι τὸ νὰ ἀποφασίξῃ κανεὶς χωρὶς νὰ ἔχει φωτιστῆ. Διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ σὲ τοῦτο. Εἴμαστε τολμηροί, καὶ ὅμως ζυγίζομε καλὰ τὴν κάθε ἐπιχείρησίν μας, ἐνῶ τοὺς ἄλλους ἢ ἄγνοια τοὺς κάνει θρασεῖς κα' ἢ γνώση ἀναποφάσιστος. Ἐκεῖνοι πρέπει νὰ κρίνονται γενναϊότεροι, ὅσοι ξέρουν καλὰ ποῖο εἶναι τὸ εὐχάριστον καὶ ποῖο τὸ φοβερὸν καὶ ὅμως δὲν προσπαθοῦν ν' ἀποφύγουν τὸν κίνδυνον. Καὶ στὴν διάθεσίν μας ἀπέναντι τοὺς ξένους διαφέρομε ἀπ' τοὺς πολλούς, γιὰτὶ ἀποκτοῦμε φίλους εὐεργετώντας τοὺς καὶ ὄχι περιμένοντας ἀπ' αὐτοὺς κάποιον καλόν. Ἡ φιλία τοῦ εὐεργέτη εἶναι πιὸ σταθερὴ, γιὰτὶ προσπαθεῖ νὰ διατηρήσῃ τὸν δεσμὸν του μὲ τὸν ἄλλον, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ χρωστάει χάριν εἶναι λιγότερον πρόθυμος, θεωρώντας τὴν εὐγνωμοσύνην του σὰν χρέος καὶ ὄχι σὰν αἴσθημα. Μόνον ἔμεῖς σκορποῦμε ἀπλόχερα τὶς εὐεργεσίας μας, ὄχι ἀπὸ συμφεροντολογικοὺς ὑπολογισμούς, ἀλλὰ ἀπὸ φιλελεύθερον γενναϊοδωρίαν.

41. »Μὲ μὰ λέξη, τολμῶ νὰ τὸ πῶ, ἢ Ἀθήνα εἶναι ὁ δάσκαλος τῶν Ἑλλήνων καὶ νομίζω πὼς ὁ κάθε μας πολίτης θὰ μπορούσε, μὲ τὴν μεγαλύτερη εὐκολία καὶ χάρη, πολλὰ καὶ ἄξια ἔργα νὰ κάνῃ σὲ πολλές ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ὅτι αὐτὸ πού λέω δὲν εἶναι ρητορικός κομπασμός, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια ἢ πραγματική, τὸ δείχνει ἡ δύναμη τῆς πολιτείας πού, μόνη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες πόλεις, εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν φήμη τῆς στὴν ὥρα τῆς δοκιμασίας, ἢ μόνη πού οἱ ἐχθροὶ τῆς, ὅταν τοὺς νικήσωμε δὲν ἀγανακτοῦν ἐπειδὴ κατατροπώθηκαν ἀπὸ ἀναξίους, ἢ μόνη πού οἱ σύμμαχοί τῆς δὲν μποροῦν νὰ ποῦν ὅτι ἔχουν ἀνάξιο ἀρχηγό. Τὴν δύναμή μας δὲν τὴν ἀποκτήσαμε μὲ ἄσχημες, ἀλλὰ μὲ λαμπρὲς πράξεις καὶ γι' αὐτὸ μᾶς θαυμάζουν καὶ θὰ μᾶς θαυμάζουν πάντα, χωρὶς νὰ ἔχωμε ἀνάγκη ἀπὸ ἕναν Ὅμηρο γιὰ νὰ τραγουδήσῃ τὶς πράξεις μας οὔτε ἀπὸ κανέναν ἄλλο ποιητὴ πού θὰ μάγευε προσωρινὰ μὲ τὰ ὠραῖα τοῦ λόγια, ἀλλὰ θάρχόταν ἀργότερα ἢ γνώση τῆς ἀλήθειας νὰ μᾶς ζημιώσῃ. Ἡ τόλμη μας ἀνάγκασε τὴν πᾶσα γῆ καὶ θάλασσα νὰ μᾶς ἀνοίξουνε τὸ διάβα καὶ παντοῦ ἐστήσαμε μνημεῖα ἀθάνατα γιὰ τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ πού μᾶς ἔτυχαν. Πὰ μὰ τέτοια πατρίδα καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὴν στερῆσουν, οἱ γενναῖοι αὐτοὶ σκοτώθηκαν στὴ μάχη, καὶ, ὅσοι ζοῦμε, φυσικὸ εἶναι νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ ὑποστοῦμε ὁ,τιδήποτε γιὰ χάρη τῆς.

42. »Μίλησα πολὺ γιὰ τὴν πολιτεία μας, γιὰτὶ θέλησα ν' ἀποδείξω πὼς ὁ δικός μας ἀγώνας δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἀγώνα τῶν ἐχθρῶν μας πού δὲν ἔχουν τίποτε τὸ παρόμοιο μὲ αὐτὰ πού ἀνάφερα, γιὰτὶ θέλησα νὰ στηρίξω σὲ φανερὲς μαρτυρίες τὸν ἔπαινο τῶν γενναίων αὐτῶν. Καὶ εἶπα τὰ περισσότερα πού εἶχα νὰ πῶ, γιὰτὶ αὐτῶν πού κοιτόνται ἐδῶ καὶ τῶν ὁμοίων τους ἢ ἀνδρεία ἐστόλισε τὴν πολιτεία μὲ ὅσα ἐγώ, ὑμῶντας τὴν, εἶπα πὼς ἔχει. Λίγοι εἶναι οἱ Ἕλληνες πού δὲν εἶναι, σὰν καὶ τοὺς γενναίους αὐτούς, κατώτεροι ἀπὸ τὸν ἔπαινο πού τοὺς γίνεται. Νομίζω πὼς ὁ θάνατός τους καὶ φανέρωσε καὶ ἀπαθανάτισε τὴν ἀνδρεία τους. Ἄν σὲ ἄλλα φανερωθῇ κανεὶς κάπως κατώτερος, ὅμως πεθαίνοντας γιὰ τὴν πατρίδα ἀποκτᾶ τὸ δικαίωμα νὰ κρίνεται μόνο γιὰ τὴν παλληκαριά του. Ὅλοι μαζί, στὴν κοινὴ τους προσπάθεια, ὠφέλησαν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἴσως ἔβλαψε ὁ καθένας χωριστὰ στὴν ἀτομικὴ του ζωὴ. Ἀπὸ τοὺς γενναίους αὐτούς κανεὶς, ἂν ἦταν πλούσιος, δὲν ἐδειλίασε γιὰ νὰ σωθῇ καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ χαίρεται τὸν πλοῦτο του, κανεὶς, ἂν ἦταν φτωχός, δὲν προσπάθησε ν' ἀποφύγῃ τὴν συμφορὰ γιὰ νὰ ἔχῃ τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης ζωῆς. Λογαριάζοντας πὼς ἀνώτερο ἀπ' ὅλα εἶναι νὰ τιμωρήσουν τὸν ἐχθρὸ καὶ πὼς ἀπ' ὅλους τοὺς κινδύνους αὐτὸς τὸν ὁποῖο ἀντίκρουζαν ἦταν ὁ ἐνδοξότερος, τὸν ἀντιμετώπισαν γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν

τοὺς πολεμίους. Μὴ ξέροντας ἂν θὰ ἐπιτύχουν, βασιίστηκαν στὴν ἐλπίδα, στὴν μάχη, ὅμως, ἀπάνω δὲν στηρίχθηκαν παρὰ στὸν ἑαυτό τους γιὰ νὰ πολεμήσουν. Προτίμησαν ν' ἀντισταθοῦν καὶ νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ δειλιάσουν καὶ νὰ ζήσουν κι ἀπόφυγαν ἔτσι τὴν ντροπὴ τῆς καταλαλιᾶς, θυσιάζοντας τὴν ζωὴ τους γιὰ τὸ ἔργο ποὺ εἶχαν ἀναλάβει. Ἡ στιγμὴ ποὺ τοὺς βρῆκε τὸ χτύπημα τῆς μοίρας δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς στιγμὴ φόβου, ἀλλὰ δόξας.

43. »Στάθηκαν ἀντάξιοι τῆς πολιτείας ποὺ τοὺς ἀνάθρεψε. Ὅσοι ζοῦμε, πρέπει νὰ εὐχόμεστε νὰ ἔχουμε καλύτερη μοίρα, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουμε γι' αὐτὸ φρόνημα λιγότερο τολμηρό, ὅταν ἀντιμετωπίζουμε τὸν ἐχθρό. Δὲν πρέπει νὰ περιοριζόμεστε σὲ λόγια μόνο, γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια, γιὰ τὴν ὁποία, χωρὶς νὰ σᾶς πῆ κανεὶς τίποτε ποὺ δὲν τὸ ξέρετε, θὰ μπορούσε νὰ μιλήσῃ πολὺ, ἐξαίροντας πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ν' ἀντιστέκεσαι στὸν ἐχθρό. Πρέπει νὰ βλέπετε τὸ μεγαλεῖο τῆς πολιτείας στὶς καθημερινές της ἐκδηλώσεις καὶ νὰ συλλογίζεστε πὼς τῆς τὸ ἔδωσαν ἄνδρες γενναῖοι ποὺ εἶχαν τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ μεγάλη φιλοτιμία σὲ κάθε ἔργο ποὺ ἀναλάμβαναν. Ἄν, καμιά φορὰ, ἀτυχοῦσαν σὲ κάποιο ἐγχείρημα, δὲν στεροῦσαν ὅμως τὴν πατρίδα ἀπ' τὴν ἀνδρεία τους, γιατί θεωροῦσαν πὼς ἡ ὠραιότερη κοινὴ προσφορὰ ἦταν νὰ θυσιαστοῦν γι' αὐτήν. Ὅλοι μαζί τῆς πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους κι ὁ καθένας τους λάμβανε ἀθάνατο ἔπαινο καὶ δοξασμένο τάφο, ὄχι τόσο αὐτὸν ὅπου κοίτονται, ὅσο τὴν μνήμη ἐκείνων ποὺ θὰ θέλουν νὰ τοὺς δοξάσουν, γιατί τάφος τῶν μεγάλων εἶναι ἡ πᾶσα γῆ καὶ δὲν φανερώνεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ μιᾶς στήλης στὴν πατρικὴ τους χώρα. Καὶ στὰ πιὸ μακρινὰ μέρη, ἢ μνήμη τους, ἄγραφο, μένει ζωηρότερη μέσα στὶς ψυχές, περισσότερο γιὰ τὴν ἀνδρεία τους παρὰ γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἔκαναν. Ἐχοντας αὐτοὺς γιὰ παράδειγμα καὶ ξέροντας πὼς εὐτυχία θὰ πῆ ἐλευθερία καὶ ἐλευθερία σημαίνει ἀνδρεία, δὲν πρέπει νὰ δειλιάζετε μπροστὰ στοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅσοι δυστυχοῦν καὶ δὲν ἔχουν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης μοίρας θυσιάζουν πιὸ εὐκολὰ τὴ ζωὴ τους. Τὴν θυσιάζουν ἐκεῖνοι ποὺ, ἂν θελήσουν νὰ τὴν σώσουν ἀποφεύγοντας τὸ μοιραῖο, κινδυνεύουν νὰ πάθουν τὸν μεγαλύτερο ἐξευτελισμὸ ἂν νικηθοῦν. Πὰ τοὺς ἀνδρείους ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς δειλίας εἶναι χειρότερος ἀπ' τὸν γενναῖο κι ἀναπάντεχο θάνατο.

44. »Π' αὐτὸ καὶ τοὺς γονεῖς ποὺ ἦρθαν στὴν τελετὴ δὲν τοὺς κλαίω τόσο ὅσο θέλω νὰ τοὺς παρηγορήσω. Ξέρουν πὼς ἀνδρώθηκαν γιὰ ν' ἀντικρῦσουν

τις πολλές τροπές τῆς ζωῆς. Ἀλλά εἶναι τύχη τὸ νὰ βρῆ κανεὶς ἕνα δοξασμένο τέλος. Εἶναι δύσκολο, τὸ ξέρω, νὰ σᾶς κάνω νὰ τὸ πιστέψετε, ἐσᾶς πού ἡ εὐτυχία τῶν ἄλλων θὰ σᾶς θυμίζῃ τὴν δική σας πίκρα. Μεγαλύτερη λύπη νοιώθει κανεὶς γιὰ ὅ,τι εἶχε κ' ἔχασε, παρὰ γιὰ ὅ,τι δὲν εἶχε ποτέ. Σὲ ὅσους τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἡλικία, ἄς τοὺς παρηγορῇ ἡ σκέψῃ πὼς θ' ἀποκτήσουν ἄλλα παιδιὰ πού θὰ τοὺς κάνουν νὰ ξεχάσουν ἐκεῖνα πού ἔχασαν. Τοῦτο θὰ ὠφελήσῃ καὶ τὴν πολιτεία, πού θὰ πλουτίσῃ μὲ νέα βλαστάρια. Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶστε μεγάλης ἡλικίας, ἄς θεωρῆτε κέρδος τὴν ὡς τώρα εὐτυχισμένη σας ζωὴ καὶ ἄς εὐχεστέ πὼς λίγα εἶναι τὰ χρόνια πού σᾶς μένουν ἀκόμα νὰ ζήσετε μὲ παρηγοριά τῆ δόξα τῶν παιδιῶν σας. Μόνο ἡ ἀγάπη γιὰ τίς τιμές δὲν φθεῖρεται. Στὸ γῆρας, ἡ μεγαλύτερη εὐτυχία δὲν εἶναι, ὅπως λένε, τὰ χρήματα, ἀλλὰ οἱ τιμές.

45. »Παιδιὰ καὶ ἀδελφοὶ τῶν νεκρῶν, ὅσοι βρίσκεστε ἐδῶ, βλέπω γιὰ σᾶς δύσκολο τὸν ἀγῶνα, γιατί ὅσους δὲν ὑπάρχουν πιά εἶναι πρόθυμος ὁ καθεὶς νὰ τοὺς ἐπαινέσῃ. Ἄν δεῖξετε ξεχωριστὴ ἀνδρεία, ἴσως κριθῆτε, ὄχι ἐντελῶς, ἀλλὰ σχεδὸν ὅμοιοί τους. Ὅσοι ζοῦν, βλέπουν μὲ φθόνο τοὺς συναγωνιστές τους, ἐνῶ εἶναι πρόθυμοι νὰ τιμῆσουν ὅσους δὲν ὑπάρχουν πιά. Ἄν πρέπει νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν γυναικῶν πού χήρεψαν, μὲ λίγα λόγια προτροπῆς θὰ πῶ ὅ,τι χρειάζεται. Μὴ φανῆτε κατώτερες ἀπὸ τὴν γυναικεία φύση σας. Αὐτὸ εἶναι ἡ μεγάλη σας δόξα καθὼς καὶ τὸ νὰ μὴν ἀκούγεται τὸ ὄνομά σας μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, εἴτε γιὰ καλὸ εἴτε γιὰ κακό.

46. »Εἶπα κ' ἐγώ, κατὰ τὸν νόμο, τὰ ὅσα ἔκρινα σωστὰ γιὰ τὴν περίστασι. Οἱ νεκροὶ τιμῆθηκαν μὲ τὴν ταφὴ καὶ τὰ παιδιὰ τους, ἀπὸ σήμερα, θὰ τ' ἀναλάβῃ ἡ πολιτεία ὥσπου νὰ μεγαλώσουν καὶ τοῦτο εἶναι στέφανος καὶ βραβεῖο ὠφέλιμο καὶ γιὰ τοὺς νεκρούς καὶ γιὰ ὅσους εἶναι στὴ ζωὴ. Ἐκεῖ ὅπου ὀρίζονται σπουδαῖα ἔπαθλα γιὰ τὴν ἀνδρεία, ἐκεῖ καὶ ὑπάρχουν οἱ ἄριστοι πολῖτες. Τώρα, ἀφοῦ ὁ καθένας κλάψῃ τὸν δικό του, ἄς πηγαίνετε».

47. Ἔτσι ἐγινε ἡ ταφὴ ἐκεῖνο τὸν χειμῶνα.

Ευχαριστίες

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ευχαριστεί τις εκδόσεις *Βιβλιοπωλείον της "Εστίας"*, οι οποίες παραχώρησαν ευγενικά την άδεια χρήσης του παραπάνω αποσπάσματος από την *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου* του Θουκυδίδη (Β' 34-47) στη μετάφραση του Άγγελου Σ. Βλάχου.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα διατηρείται ο τονισμός και η ορθογραφία του κειμένου του Άγγελου Σ. Βλάχου.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.